

10/2

Problemet Sydafrika

Bajonetter till skydd för det vita våldet: polis rensar gatorna i Pietermaritzburg efter ett upplopp av infödda.

"SYDAFRIKA INTAR en särställning i det brittiska samväldet, i kristenheten och praktiskt taget i hela den civiliserade världen genom att fortfarande vara en slavstat." Orden skrevs för nära trettio år sedan av lord Olivier, gammal koloniämbetsman och minister för Indien i MacDonalds första regering. Beteckningen slavstat innebar och innebär en viss överdrift, men är mera befogad nu än den var då. Olivier kritiserade särskilt de tvångslagar som genomdrevs av general Hertzogs regering; dessa lagar är milda i jämförelse med Malans politik. De senaste årtiondena har givit oss erfarenhet av hur totalt tyranniet kan utformas med den moderna

teknikens hjälpmedel: kommunism, fascism och nationalsocialism har skapat en ny standard av statsförtryck och mänsklig förnedring. Men som rasvalde intar Sydafrika en plats för sig; det är inte fråga om åskådning, bildning eller rikedom, utan om färg. Något motstycke finns inte till denna regim, som i namnet av vit och kristen kultur driver behärskandet och exploaterandet av en rad skilda rasgrupper till fulländning.

Varför är det så? En fråga som denna kan besvaras, i den mån ett svar är möjligt, blott genom en detaljerad redogörelse för hur regimen växt fram, hur traditioner formats och förmålts med nya impulser, hur miljö, händelser och människor i omedvetet samspel nått fram till något egenartat, som efter hand fått det naturligas och självfallnas prägel. Det är fåfängt att tala om någon speciell ondska hos de handlande personerna, om ras- eller nationalkaraktärer, om ett på grundval av några givna utgångspunkter ofrånkomligt förlopp. Blott ett par faktorer som innefattar en del av svaret skall här beröras.

I sista hand brukar de vita i Sydafrika försvara sin politik med två argument, som kan förefalla motsägande. Vi är för få för att kunna kompromissa, säger man. I sydstaterna i USA och i Sydamerika har läget varit ett annat; de vita har varit så många att deras maktställning inte kunnat hotas genom en utvidgning av de andra rasernas rättigheter. Vi är för många, säger man samtidigt; vi kan inte, såsom engelsmännen i Indien eller holländarna i Indonesien, ge oss i väg; för övrigt har vi — det gäller särskilt boerna — intet hemland att återvända till. Dessa synpunkter är riktiga och viktiga, de bidrar att göra problemet till ytterlighet komplicerat. Men de utgår från hållbarheten av den tes man vill bevisa, nämligen att ett samarbete under likställighet är omöjligt.

Att denna tes för de flesta ter sig oemotsäglich sammanhänger med traditioner och föreställningar som utbildades redan under den första invandringstiden. Holländarna kom till Kap år 1652, år 1658 började man importera slavar från andra delar av Afrika och från Java. Redan efter några årtionden kunde i officiella rapporter från den nya kolonin fastslås att européerna inte var farmare, utan plantageägare, och att de i regel kände kroppsarbete såsom något ovärdigt. Den tanken kommer tillbaka i skildringar och utlåtanden ända fram till våra dagar. Av den patriarkaliska husbondeideologin blev en herrefolksideologi, staten blev ett instrument för det vita ras- och klassväldet. Här saknades, inte helt, men i huvudsak, den frihets- och jämlikhetsideologi som i USA, trots alla förvrängningar och försyndelser, gjort mycket för att fräta sönder tron på de vitas överlägsenhet och rätt att härska. De amerikanska och franska revolutionerna gick i stort sett Sydafrika förbi; hela 1800-talets liberala debatt var detta primitiva folk av jord- och boskapsägare främmande; under 1900-talet har en ung nationalism slagit ned analysen och självkritiken.

Sådant läget nu är kan det visserligen med starka skäl hävdas att Sydafrika i sin helhet, och även de vita, på lång sikt skulle vinna genom utjämning och avspänning. Men för de enskilda vita måste undertryckningen och utnyttjandet framstå som omedelbart förmånligt. Företagaren får billig arbetskraft, bonden lever i välstånd utan kroppsarbete, familjen har gott om tjänare för låga löner, den yrkesskicklige arbetaren känner sig som en monopolist, fri från den konkurrens som likställighet skulle medföra. Då man tänker på hur segt de privilegierade klasserna i Europa hållit fast vid sina företräden, är det inte underligt att de vita i Sydafrika

bygger upp en mur av tvångsmedel och fördomar mot de förtrycktas framryckning.

Jämlikhet — det är väl förståeligt att man med fruktan, ja, med skräck tänker på det alternativet. Skall de undertryckta hämnas, skall ett svart våld efterträda det vita, skall de vita bli en pariasklass? Kommer inte den okunniga och bittra massan att bli ett härligt byte för våldsmän och demagoger, med ständiga regimskiften av sydamerikansk typ eller tyranner av förgrovd Hitlermodell som konsekvens? Utbryter det inte strid mellan infödda, färgade och indier, eller mellan infödda stammar inbördes, om de vita kastar från sig lagen, kulspjutan och batongen? Är inte det vita våldet värmet mot ödeläggelse och barbari? Dessa risker är så påtagliga att många vita kan se sig själva inte som exploatörer, utan som tjänare och martyrer: Det är vår plikt, vår kallelse att härska, vi bär maktens börda för de behärskades skull.

På detta sätt flätas orsaker och motiv, intressen och ideal samman; de storvulna historieuppfattningarna och framstegsläroarna blir vettlösa fantasier vid konfrontationen med det konkreta; inför den enskilde försvararen av det bestående vet man inte om han i grunden. (för att använda ett av metafysikens och illusionismens älsklingsord) är en hård egoist eller en romantiker. Benägenheten till kollektivt fördomande bör man skära av inför de invecklade problem, de förvirrade och ändå ärliga attityder som möter i Sydafrika.

Och dock kan vi utanförstående säga att detta går inte. Vi är alla till en viss grad beredda att göra det onda för att nå det goda; "ändamålet helgar medlen" är en sats hos vilken varje människa söker sin tillflykt, hur subtilt man än fattar gott och ont och hur utspekulerat arrangemanget för flykten än är. Men här gäller det att ständigt göra det onda, av fruktan för något ännu värre. Det gäller att göra generation efter generation hård, att, såsom Peter

Abraham skriver, aldrig återvinna det goda, att ständigt leva i rustning. Det är alltid tvivelaktigt att begagna individualpsykologins begrepp på grupper och folk, och likväl kan inte det vita härskarfolket i Sydafrika karaktäriseras utan att ord som personlighetsklyvning och psykos inställer sig. De bud som vi alla finner heliga, även om vi bryter mot dem, skall bli utan mening om medmänskan har en annan hudfärg. Skräcken, den kollektiva skräcken, måste bli ständigt aktuell, ty annars blir detta sätt att handla olidligt. Västerlandets honnörsord — godhet, tolerans, förståelse, framsteg, mildhet — förtvinar under denna regim. Skall man leva medveten och med gott samvete i en sådan värld, krävs en spänning, ett slags extas, som hos hjälten i en tragedi. Vardagsmänskorna blott förtarvligas, blir miss-tänksamma, känslolösa, rädda att möta sina egna tankar — en galenskap utan storhet.

Hur svårt läget är för den enskilde som reflekterar framgår av att bland de intellektuella oron och kritiken blir allt starkare. Litteraturen, den intelligenta journalistiken, uttalanden av människor med känslighet, begåvning och bildning — här finner vi en öppen eller förstulen opposition, ångest inför vad som sker. Det är med tanke härpå som en av de undertrycktas främsta representanter, professor Matthews, kan se det enda hoppet i en sinnesändring inom den vita majoriteten: "Ett stort antal nationalistiska afrikaner måste upphöra att se livet i Afrika som en evig kamp mot den svarte mannen." Det är de vitas själar det egentligen gäller, sägs det ofta, litet irriterande, som om även i en själarnas värld de vita vore viktigare — säkert är att blott från de vita kan räddningen utan katastrof komma.

Även på ett annat sätt går det inte. Den vita folkgruppen växer relativt sakt; folkökningen bland de färgade och indierna är vida större, och med all säkerhet är den större — trots den höga dödligheten — även bland de infödda. Enligt en nyligen ställd prognos kommer de vita om 50 år att utgöra 15 i stället för drygt 20 procent av befolkningen; mot 4,5 miljoner vita kommer att stå 21,5 miljoner infödda, 3 miljoner färgade och 1,4 miljoner indier. Även om denna beräkning är pessimistisk från vit synpunkt, kan det utan vidare antas att den anger tendensen. I förening med det ofrånkomliga att industrialiseringen och inflyttningen till städerna ökas innebär detta att det vita väldet för sitt upprätthållande kräver en alltmera långtgående undertryckning, en alltmer perfekt organiserad rasstat. Därmed växer spänningen, förbittringen bland de förtryckta blir mera allmän och mera obönhörlig.

Under min resa frågade jag alla dem som var förmögna att diskutera, inte bara att göra propagan-da, hur de tänkte sig framtiden. Många av dem, inom skilda läger, trodde på en katastrof, ett ras-krig vare sig i form av revolution eller massmord, ett blodigt besegrande av de vita. De som inte trodde så räknade med eftergifter innan det blev för sent, med en aktivisering av den fredliga reformkampanjen (möjligen i form av strejker och passivt motstånd) som skulle för-må de vita att successivt mildra sitt valde för att till slut gå med på likställighet. Ingen människa kan bedöma om den möjligheten finns och vart en utveckling i denna riktning kommer att leda. Men så mycket tror jag är säkert: så-dant det nu är format kan det vita väldet inte bestå länge. Kanske finns det ingen lösning, i vår hu-manitära och optimistiska mening; finns det någon, är det genom att de vita går de förtryckta till mö-tes, i en pånyttfödelse av de idéer som så länge sagts rättfärdiga det vita väldet.

HERBERT TINGSTEN

Herbert Tingstens artikelserie om Sydafrika, som började den 23 december och omfattat 20 artiklar, är härmed avslutad.